

Kraków 04.09.2023

Dr hab. Łukasz Albański, prof. UP
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

**RECENZJA OSIĄGNIĘĆ NAUKOWYCH, DYDAKTYCZNYCH I
ORGANIZACYJNYCH**

DR. JACKA GRALEWSKIEGO

**UBIEGAJĄCEGO SIĘ O NADANIE STOPNIA DOKTORA
HABILITOWANEGO W DZIEDZINIE NAUK SPOŁECZNYCH W
DYSCYPLINIE PEDAGOGIKA NA AKADEMII PEDAGOGIKI
SPECJALNEJ IM. MARII GRZEGORZEWSKIEJ W WARSZAWIE**

W związku z powierzoną mi przez Radę Naukową Dyscypliny Pedagogika Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie funkcją recenzenta w postępowaniu o nadanie dr. Jackowi Gralewskiemu stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika, po wnikliwym zapoznaniu się z przedstawioną mi do oceny dokumentacją oraz załączonym autoreferatem, dorobkiem naukowym w tym rozprawą habilitacyjną p.t. „Niedostrzegana kreatywność. Trafność ocen kreatywności uczniów dokonywanych przez nauczycieli liceów i jej uwarunkowania” stwierdzam co następuje:

Pan dr Jacek Gralewski ukończył studia magisterskie na Wydziale Nauk Pedagogicznych Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie w 2004 roku. Doktorat uzyskał w dyscyplinie pedagogika w roku 2011 na podstawie rozprawy „Trafność rozpoznawania twórczych uzdolnień uczniów przez nauczycieli liceów”, także na Wydziale Nauk Pedagogicznych

Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie. Promotorem rozprawy był dr hab. Grzegorz Sztumski, prof. APS. Recenzentami rozprawy byli dr. hab. Dorota Turska, prof. UMCS i dr hab. Jan Łaszczyk, prof. APS.

Od 2003 roku do chwili obecnej dr Jacek Gralewski jest zatrudniony na Wydziale Nauk Pedagogicznych Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie. Od 2011 roku dr Gralewski jest zatrudniony na stanowisku adiunkta w Instytucie Pedagogiki.

1. Informacje o dorobku organizacyjnym, dydaktycznym i upowszechnianiu nauki

Pan dr Jacek Gralewski pełnił dwukrotnie funkcję promotora pomocniczego w przewodach doktorskich na Wydziale Nauk Pedagogicznych Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie: mgr Karoliny Domańskiej, tytuł rozprawy „Trudności w czytaniu i pisaniu uczniów z dysfunkcją wzroku posługujących się alfabetem Braille’a”, której promotorem był dr. hab. Grzegorz Sztumski, prof. UW oraz mgr Anny Wandy Gregorek, tytuł rozprawy „Umiejętności pisania liter przez uczniów klas pierwszych – badania pedagogiczne z wykorzystaniem aplikacji mobilnych”, której promotorem był dr hab. Józef Bednarek, prof. APS.

Habilitant wypromował 64 prac dyplomowych w dyscyplinie pedagogika. Prowadzi m.in. proseminarium z analizy danych ilościowych i metod analizy ilościowej w ramach szkoły doktorskiej. W ramach działalności organizacyjnej pełni funkcję od 2019 roku do chwili obecnej Kierownika Zakładu Psychopedagogiki Kreatywności, jest lub był członkiem licznych komisji na Wydziale Nauk Pedagogicznych, a także jest współautorem i kierownikiem specjalności studiów I stopnia „Psychopedagogika kreatywności” prowadzonej na kierunku pedagogiki oraz współautorem programu kształcenia

na specjalności II stopnia „Trener grupowy i animator zmiany społecznej” także prowadzonej na kierunku pedagogika.

Z informacji naukometrycznych przedstawionych przez dr. Gralewskiego wynika, iż wg Google Scholar posiada on 1542 cytowania. Index Hirscha wynosi 16. Sumaryczny Impact Factor wynosi 26,074 (źródło: Baza Wiedzy APS). Dr Gralewski był kierownikiem w grantie Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego Iuventus Plus w latach 2015-2017 oraz dwukrotnie wykonawcą w grantach Narodowego Centrum Nauki i raz w grantie Narodowego Centrum Badań i Rozwoju.

Działania popularyzujące naukę wskazane przez dr. Gralewskiego obejmują realizację szkoleń, seminariów i warsztatów poświęconych rozwijaniu umiejętności nauczycieli z zakresu wspierania oraz stymulowania kreatywności uczniów w latach 2011-2022. Habilitant jest także współautorem publikacji wydanej przez Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli. Jako działania w zakresie aktywności naukowej Habilitant podał staż naukowy odbyty w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie (15.01.2023-15.04.2023) oraz współpracę z Narodowym Centrum Nauki w 2014 roku. W wykazie aktywności naukowej dr. Gralewskiego brakuje pobytu studyjnego/wyjazdu zagranicznego. Natomiast należy podkreślić, że Habilitant jest niezwykle aktywny na polu współpracy międzynarodowej, pełniąc rolę członka w redakcjach uznanych czasopismach naukowych o zasięgu międzynarodowym oraz recenzenta. Dr Jacek Gralewski jest także laureatem licznych indywidualnych nagród za działalność naukową i wysoko punktowane publikacje oraz został odznaczony Medalem Komisji Edukacji Narodowej za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania w 2023 roku.

2. Osiągnięcia naukowe w tym ocena monografii naukowej wskazanej jako główne osiągnięcie habilitacyjne

Pan dr Jacek Gralewski jest autorem lub współautorem łącznie 42 publikacji naukowych. W dorobku naukowym dr. Jacka Gralewskiego, przedstawionym do oceny znajduje się jedna monografia:

1) J. Gralewski (2022) *Niedostrzegana kreatywność. Trafność ocen kreatywności uczniów dokonywanych przez nauczycieli liceów i jej uwarunkowania*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.

2) Artykuły naukowe w czasopismach:

- M. Karwowski, J. Gralewski, T. Patston, D.H. Cropley, J.C. Kaufman (2020). The creative student in the eyes of a teacher: A cross-cultural study, *Thinking Skills and Creativity*, Volume 35, 100636.

- J. Gralewski, M. Karwowski (2019). Are teachers' ratings of students' creativity related to students' divergent thinking? A meta-analysis, *Thinking Skills and Creativity*, Volume 33, 100583.

- J. Gralewski (2019). Teachers' beliefs about creative students' characteristics: A qualitative study, *Thinking Skills and Creativity*, Volume 31, 138-155.

- J. Gralewski (2019). Czy płeć twórcy ma znaczenie? Przekonania nauczycieli na temat charakterystyki kreatywnego chłopca oraz kreatywnej dziewczynki, *Rocznik Lubuski*, 45, 49-69.

- J. Gralewski, M. Karwowski (2018). Are Teachers' Implicit Theories of Creativity Related to the Recognition of Their Students' Creativity? *Journal of Creative Behavior*, 52, 156-167.

- J. Gralewski (2016). Teachers' Beliefs About Creativity and the Possibilities of Developing it in Polish High Schools: A Qualitative Study, *Creativity Theories-Research-Applications*, 3, 292-329.

3) Jako główne osiągnięcie habilitacyjne dr Gralewski wskazał monografię „Niedostrzegana kreatywność. Trafność ocen kreatywności uczniów

dokonywanych przez nauczycieli liceów i jej uwarunkowania” poświęcę jej zatem odrębną część recenzji.

Jakość artykułów naukowych jest różna. Zdarzają się jednak wśród nich teksty bardzo dobre, świadczące o wysokich kompetencjach i umiejętnościach Habilitanta. Do takich artykułów należą teksty współautorskie opublikowane w czasopismach zagranicznych *Thinking Skills and Creativity* i *The Journal of Creative Behavior*. Widoczna jest w nich sprawność terminologiczna i metodologiczna dr. Gralewskiego w konceptualizacji teoretycznej projektu oraz prowadzeniu analiz empirycznych, także z zakresu psychometrii. Współautorem we wszystkich wspomnianych trzech tekstach jest prof. dr hab. Maciej Karwowski, który był także jednym z dwóch recenzentów monografii habilitacyjnej dr. Gralewskiego. Na szczególną uwagę zasługuje tekst *The creative student in the eyes of a teacher: A cross-cultural study* (*Thinking Skills and Creativity*), znajdziemy bowiem w nim zarówno interesujące wnioski z analiz porównawczych dotyczących trafności ocen kreatywności uczniów przez nauczycieli, jak i potwierdzenie potencjału Habilitanta do prowadzenia badań na najwyższym poziomie w międzynarodowym środowisku. Podobnie wysoko oceniam teksty *Are Teachers' Implicit Theories of Creativity Related to the Recognition of Their Students' Creativity?* (*Journal of Creative Behavior*) oraz *Are teachers' ratings of students' creativity related to students' divergent thinking? A meta-analysis* (*Thinking Skills and Creativity*). Pierwszy z nich jest dobrze napisanym artykułem empirycznym, w którym jego autorzy wykorzystują zebrany materiał z poprzednich swoich badań oraz zdobyte z nich doświadczenie do egzemplifikacji przekonań nauczycieli na temat kreatywności uczniów, wskazując, że część badanych nauczycieli wydaje się inaczej rozumieć pojęcie kreatywności niż jest to zazwyczaj definiowane w literaturze przedmioty, podczas, gdy inni mają tendencję do redukcji kreatywności do określonego typu osoby kreatywnej, co ma swoje przełożenie na sposób

postrzegania uczniów przez nauczycieli i ich oceny potencjału danego ucznia. Drugi zaś z artykułów jest przykładem zastosowania meta-analizy, w której autorzy na podstawie 27 badań wykazali, że mimo statystycznej istotności związek pomiędzy trafnością oceny kreatywności uczniów dokonanej przez nauczycieli, a wynikiem pomiaru zdolności twórczych uczniów osiąga niską wartość. Jest to ważna obserwacja, która została rozwinięta i wzbogacona o nowe konteksty w toku dalszych prowadzonych przez Habilitanta badań, stając się ideą przewodnią w jego monografii habilitacyjnej.

Wśród artykułów wskazanych przez dr. Gralewskiego do oceny znajdują się także prace oparte na badaniach jakościowych, które stanowią interesujące uzupełnienie omówionych wcześniej artykułów - *Teachers' Beliefs About Creativity and the Possibilities of Developing it in Polish High Schools: A Qualitative Study* i *Teachers' beliefs about creative students' characteristics: A qualitative study*. Oba artykuły są oparte na materiale empirycznym, uzyskanym z wywiadów pogłębionych z 15 nauczycielami szkoły średniej. W pierwszym z tekstów na podstawie wypowiedzi badanych nauczycieli analizowane są sposoby rozumienia kreatywności w kontekście szkoły i pracy z uczniem, a także doświadczenie pracy z uczniem pod kątem rozwoju u niego kreatywności. Drugi artykuł jest pewnym powtórzeniem idei zawartych we wcześniejszym artykule, aczkolwiek Autor wprowadza tutaj novum, podkreślając znaczenie roli cech osobowościowych ucznia w definicjach rozumienia kreatywności i jej interpretacji przez badanych nauczycieli oraz omawiając przypisywane przez badanych znaczenie płci ucznia dla ich wyobrażeń na temat kreatywności. W obu artykułach, przy analizie wyników badań Habilitant zlicza częstości udzielonych wypowiedzi przez badanych, przywiązując uwagę do ich wyniku, co nie ma uzasadnienia w obranej przez siebie strategii badawczej. Zamiast zliczać wypowiedzi badanych lub częstość ich wyboru spośród zaproponowane przez badacza listy cech, do czego znacznie lepiej nadawałaby się strategia ilościowa (ankieta lub wywiad kwestionariuszowy), Badacz mógłby

wykorzystać potencjał wywiadu pogłębionego do poszukiwania i odkrywania zdarzeń biograficznych, doświadczeń codziennych oraz kontekstów kulturowych, sytuacyjnych itp., które dostarczają wyjaśnienia dla definicji rozumienia kreatywności przez nauczycieli oraz dla sposobów ich postrzegania kreatywności u uczniów. Zliczanie częstości dla próby 15 nauczycieli jest pozbawione sensu.

Przedstawione do oceny artykuły świadczą o procesie dojrzewania Habilitanta, nabierania pewności naukowej z możliwością zwieńczenia poszukiwań napisania monografii w 2022 roku. Należy bowiem podkreślić, że mimo moich uwag krytycznych dotyczących analizy materiału w badaniach jakościowych, trzeba docenić, że dr Jacek Gralewski konsekwentnie publikuje w zagranicznych czasopismach, współpracuje z uznanymi badaczami w polu badań nad kreatywnością oraz rozwija swoje analizy empiryczne wraz z narzędziami badawczymi. Podsumowując należy stwierdzić, że omawiany wyżej dorobek publikacyjny Habilitanta stanowi ważny etap w jego rozwoju naukowym. Stanowi on tło identyfikacji tożsamościowej badacza, jest wyrazem jego pasji badawczej oraz inspiracją dla dalszej szeroko zakrojonej analizy przedstawionej w rozprawie habilitacyjnej.

Już na wstępie mojej oceny chciałbym zaznaczyć, że monografia wskazana jako główne osiągnięcie habilitacyjne, czyli „Niedostrzegana kreatywność. Trafność ocen kreatywności uczniów dokonywanych przez nauczycieli liceów i jej uwarunkowania” stoi na wysokim poziomie merytorycznym, i to zarówno w odniesieniu do głównych założeń teoretycznych książki, jak i jej metodologicznych podstaw oraz przedstawionych analiz i konkretnych wniosków. Książka dr. Jacka Gralewskiego wpisuje się bardzo dobrze w bieżące dyskusje nad kreatywnością i sposobami jej pomiaru. Jest dowodem dobrego przygotowania Habilitanta do prowadzenia dyskusji naukowych w polu pedagogiki twórczości oraz świadczy jak najlepiej o jego

kompetencjach w zakresie formułowania rozwiązań metodologicznych, realizacji badań oraz ich analizie i opisie.

Książka „Niedostrzegana kreatywność” składa się ze wstępu, siedmiu rozdziałów oraz bibliografii. Jej struktura jest logiczna i przejrzysta, tytuły i zakres analityczny poszczególnych części wynika z siebie wzajemnie, tworząc zwartą i dobrze uzasadnioną całość.

We wstępie Habilitant w sposób jasny i przekonujący zarysował obszar tematyczny monografii oraz zarysował cel – jakim było skonstruowanie modelu uwarunkowań trafności rozpoznawania kreatywności uczniów przez nauczycieli. Rozdział pierwszy, zatytułowany „Pojęcie twórczości” stanowi wprowadzenie do dyskusji nad sposobami rozumienia i interpretacji twórczości. Rozdział ma charakter interdyscyplinarny, znajdują się bowiem w nim liczne odniesienia do psychologicznych koncepcji uwarunkowań twórczości, ale nie brakuje tutaj także nawiązania do pedagogiki i określenia jej roli w badaniu twórczości. Jest to rozdział napisany w sposób bardzo kompetentny, pełen treści, dający czytelnikowi pełen obraz omawianych w nim zagadnień.

Rozdział drugi (Kształcenie do twórczości) zawiera rekonstrukcję idei twórczości z perspektywy nauczania, kształcenia i edukacji. Autor w tym rozdziale stara się wskazać skąd pochodzą idee twórczości i kreatywności, oraz w jaki sposób są one obiektywizowane i racjonalizowane na gruncie dyskursów im towarzyszących. Rozdział trzeci dotyczy przekonań nauczycieli, definiując je jako konstrukty poznawcze, za pomocą których postrzegają oni wszelkiego rodzaju zdarzenia i procesy edukacyjne. Jak stwierdza Habilitant w swojej rozprawie „Z punktu widzenia tej publikacji przekonania nauczycieli na temat twórczości, a w szczególności potencjału twórczego, możliwości jego rozwijania w warunkach szkolnych oraz charakterystyki osobowej ucznia kreatywnego, mogą mieć istotne znaczenie dla trafności rozpoznawania przez nich kreatywności swoich podopiecznych” (s. 255) Ostatni z rozdziałów teoretycznych, czyli rozdział czwarty, jest poświęcony zagadnieniu

rozpoznawania i oceny kreatywności uczniów przez nauczycieli. Rozdział ten jest poniekąd centralny dla całej monografii, gdyż to właśnie w nim następuje przedstawienie autorskiego modelu uwarunkowań trafności ocen kreatywności uczniów dokonywanych przez nauczycieli, który zostanie poddany weryfikacji empirycznej przez Habilitanta w kolejnych rozdziałach książki. Rozdział jest nie tylko oryginalny w swojej treści, a argumentacja Autora dobrze udokumentowana, ale zawiera on w sobie także zapis biograficzny doświadczeń i refleksji Habilitanta jako badacza w polu badań nad twórczością, których owocem jest wspomniany model.

Rozdział piąty prezentuje założenia metodologicznego projektu badawczego. Habilitant w sposób rzetelny i szczegółowy opisał kolejne etapy badania wraz z jego istotnymi komponentami takimi jak problemy badawcze i postawione do nich hipotezy badawcze, dobór próby, metodę badawczą oraz narzędzia badawcze, których ze względu na specyfikę badania było kilkanaście, a większość z nich miała charakter psychometryczny. Badania zostały przeprowadzone w 32 miastach, a dobór próby był losowy. W badaniu wzięło łącznie 2658 uczniów klas drugich liceum ogólnokształcącego oraz 219 pracujących z nimi nauczycieli matematyki i języka polskiego. Struktura i organizacja badania nie budzą żadnych zastrzeżeń. Rozdział szósty zawiera wyniki badań, które pozwalają na weryfikację empiryczną postawionych hipotez. W analizie statystycznej posłużono się modelem regresji wielopoziomowej, której zastosowanie jest szczególnie przydatne w badanych podobnych do siebie grupach obserwacji oraz hierarchicznych strukturach. Ze względu na opisane warunki przeprowadzonego badania i jego specyfikę istniało niebezpieczeństwo, że założenie o niezależności obserwacji tzn. wynik pomiaru zmiennej u danej obserwacji jest niezależny od wyniku pomiaru zmiennej u innej obserwacji, będzie złamane przez występujące współzależności w obrębie badanych grup uczniów i nauczycieli. Jednocześnie wykorzystanie wielopoziomowego modelu umożliwia wyodrębnienie obserwacji zależności

między zmiennymi uwzględniającymi grupową strukturę danych. Należy podkreślić, że zaprezentowana w tym rozdziale analiza statystyczna jest złożona oraz przeprowadzona w sposób rzetelny.

Ostatni z rozdziałów książki, rozdział siódmy, zawiera podsumowanie badań oraz refleksje końcowe. Jednym z najważniejszych wniosków Autora jest stwierdzenie, że **w świetle przeprowadzonych przez niego badań kryterialne miary kreatywności uczniów słabo korelują z ocenami kreatywności tychże uczniów dokonywanymi przez nauczycieli.** Innym istotnym z perspektywy diagnozy pedagogicznej wnioskiem jest ustalenie, że **trafność ocen kreatywności uczniów dokonywanych przez nauczycieli warunkowana jest cechami tych nauczycieli, a w szczególności nasileniem ich zdolności twórczych, przekonaniem na temat natury kreatywności oraz możliwościami jej rozwijania, a także przekonaniem na temat charakterystyki osobowej ucznia kreatywnego.** Wobec powyższych wniosków Habilitant stwierdza, że chociaż nominacje nauczycieli wskazywane są jako jedna z metod identyfikacji uczniów zdolnych, to w świetle przedstawionych wyników wydaje się ona metodą zawodną (s. 579). Bowiem przekonania nauczycieli na temat uczniów są oparte przede wszystkim na wynikach uczniów w nauce. Autor uważa jednak, że rozpoznanie przez nauczycieli kreatywności uczniów stanowi wciąż jeden z kluczowych elementów wspierania ich kreatywności (s. 579). Postuluje on zatem następujące wytyczne:

- przy sporządzaniu diagnozy kreatywności osoby, należy mieć świadomość, że na poszczególnych poziomach twórczości mogą być stosowane odmienne metody badania twórczości;
- proces rozpoznawania kreatywności ucznia powinien uwzględniać różne źródła danych na jego temat;
- dokonując pomiaru kreatywności, powinno się uwzględniać narzędzia zorientowane na pomiar zarówno kompetencji, jak i preferencji osoby badanej;

- proces rozpoznania kreatywności uczniów powinien rozpoczynać się od wzbogacenia programu nauczania o treści i zadania wymagające myślenia twórczego;
- wykorzystując dane na temat kreatywności ucznia, należy mieć na uwadze kontekst, w jakim zostały one zebrane;
- oceny dokonywane przez jurorów są zależne od ich przekonań, dlatego, aby zmniejszyć działanie tego efektu, należy wykorzystać specjalistyczne listy kontrolne;
- ocena kreatywności ucznia formułowana w toku diagnozy ma charakter probabilistyczny.

W swojej rozprawie habilitacyjnej dr Jacek Gralewski jawi się jako naukowiec, którego przygotowanie teoretyczne, wiedza i umiejętności analityczne spełniają wszystkie standardy akademickie. W konkluzji stwierdzam zatem z pełnym przekonaniem, że jego rozprawa stoi na wysokim poziomie merytorycznym i jest oryginalnym dziełem, które stanowi ważny wkład Habilitanta w wybrane przez niego pole problemowe.

Konkluzja

Po uważnym zapoznaniu się z przedstawioną mi do oceny dokumentacją oraz załączonym autoreferatem, dorobkiem naukowym w tym rozprawą habilitacyjną p.t. „Niedostrzegana kreatywność. Trafność ocen kreatywności uczniów dokonywanych przez nauczycieli liceów i jej uwarunkowania” stwierdzam, że dorobek dr. Jacka Gralewskiego w zakresie naukowym organizacyjnym, dydaktycznym, popularyzatorskim jest wystarczający do ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, bowiem spełnia on wymagania określone w art. 219 ust. 1, p. 2 i 3 Ustawy z d. 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2023, poz. 742, 1088 z późniejszymi zmianami). Popieram zatem wniosek za pośrednictwem powołanej

Komisji Habilitacyjnej o przyjęcie dorobku dr. Jacka Gralewskiego oraz zaprezentowanej rozprawy habilitacyjnej z nauk społecznych w zakresie pedagogiki jako naukowej podstawy do dopuszczenia Habilitanta do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Włodzisław Albanowski